

ZADNJA IZMENA

Susanna Tamaro

Pojdi, kamor te nese srce

(Odlomek)

Opčine, 16. novembra 1992

Minila sta dva meseca, odkar si odpo-
tovala, in dva meseca nimam novic o tebi, če
odmislim razglednico, s katero si mi sporo-
čila, da si še živa. Zjutraj sem na vrtu dolgo
postala pred tvojo vrtnico. Čeprav je pozna
jesen, se samotna in objestna bohota s svojim
škrlatom nad drugim, že obledelim rastlinjem. Se spominjaš, ko sva jo posadili? Imela
si deset let in maloprej si prebrala Malega princa. Podarila sem ti ga za nagrado, ker
si izdelala razred. Zgodba te je očarala. Od vseh likov si imela najraje vrtnico in lisico;
baobab, kača in letalec pa ti niso ugajali, kakor tudi ne puhli in prevzetni ljudje, ki so
krožili, sedeč na svojih majčkenih planetih. Tako si nekega jutra rekla med zajtrkom:
"Hočem vrtnico." Ko sem ugovarjala, da jih imava že veliko, si odvrnila: "Hočem eno,
ki bo samo moja, negovati jo hočem, da bo postala velika." Seveda si poleg vrtnice
hotela tudi lisico. To skoraj nemogočo željo si z otrokom lastno prekanjenostjo
preprosto izrekla. Kako naj ti odrečem lisico, potem ko sem ti obljubila vrtnico? Dolgo
sva razpravljali o tem in se nazadnje sporazumeli za psa.

Tisto noč, preden sva ga šli iskat, nisi zatisnila očesa. Vsake pol ure si potrkala na
moja vrata in potožila: "Ne morem spati." Ob sedmih zjutraj si že pozajtrkovala,
oblekla si se in umila; s plaščem na sebi si sedela na naslanjaču in čakala name. Ob
pol devetih sva stali pred vhodom v pesjak, ki je bil še zaprt. Gledala si skoz rešetke
in govorila: "Kako bom spoznala svojega?" V tvojem glasu je bila velika tesnoba. Mirila
sem te, ne skrbi, sem pravila, spomni se, kako je Mali princ udomačil lisico.

Tri dni zapored sva se vračali v pesjak. V njem je bilo prek dvesto psov in ti si
hotela videti vsakega. Ustavila si se pred sleherno kletko, tam si obstala negibna,
zamišljena, na videz ravnodušna. Medtem so se psi zaganjali proti mreži, lajali so,
poskakovali in skušali razpreti zanke s tacami. Spremljala naju je oskrbnica. Ker je

mislila, da si punčka kakor vse druge, te je skušala premamiti z razkazovanjem najlepših primerkov. "Poglej tega kokerja," ti je pravila. Ali: "Kakšen se ti zdi tisti lesi?" V odgovor si izbrundala nekakšen krulež, preslišala si jo in odšla dalje.

Tretji dan tistega križpota sva srečali Bucka. Bil je zadaj, v enem izmed boksov za okrevajoče pse. Ko sva prišli pred mrežo, je ostal zleknen na svojem mestu, sploh ni dvignil glave ali nama primahedral naproti kakor vsi drugi. "Tistega," si vzkliknila in pokazala nanj s prstom. "Hočem tistega psa." Se spominjaš osuplega obraza ženske? Ni mogla razumeti, kako da se hočeš polastiti prav tiste grozne mrcine. Saj, Buck je bil res majhne postave, a tista njegova majhnost je družila v sebi skoraj vse pasme sveta. Imel je ovčarjevo glavo, mehke in povešene uhlje lovskega psa, vitke jazbecarjeve tace, lisičarjev penasti rep in dobermanov ognjeno-črni plašč. Ko sva šli v urad podpisat papirje, naju je oskrbnica seznanila z njegovo zgodbo. Na začetku poletja so ga vrgli med vožnjo iz avta. Pri padcu se je hudo ranil, zato mu je ena od zadnjih tac mrtvo bingljala.

Buck je zdaj tu pri meni. Medtem ko pišem, kdajpakdaj zavzdihne in se s konico smrčka približa moji nogi. Gobec in uhlji so mu postali že skoraj beli in na očeh mu že nekaj časa leži pajčolan, ki vselej zagrinja oči starih psov. Gane me, kadar ga pogledam. Tako je, kakor da bi bil ob meni del tebe, tisti del, ki ga najbolj ljubim in ki je pred mnogimi leti znal izbrati med dvesto gosti pasjega zavetišča tistega najbolj nesrečnega in grdega.

Ko sem v teh mesecih tavalala po hišni samoti, so izginili nesporazumi in malodušja iz let najinega skupnega življenja. Okrog mene so edinole še spomini nate, ko si bila otrok, ranljiv in izgubljen mladič. Njemu pišem, ne objestni osebi zadnjih časov. Tako mi je prišepnila vrtnica. Ko sem šla zjutraj mimo nje, mi je rekla: "Vzemi nekaj papirja in napiši ji pismo." Vem, da sva si ob tvojem odhodu med drugim zaobljubili, da si ne bova dopisovali; tega se nerada držim. Te vrstice ne bodo nikoli poletele k tebi v Ameriko. Če me ob tvoji vrnitvi ne bo več, te bodo tu pričakovale one. Zakaj govorim tako? Ker me je pred nekaj manj kot mesecem dni prvič v življenju obšla res huda slabost. Zdaj torej vem, da je med vsemi možnimi stvarmi tudi tale: čez šest ali sedem mesecev me morda ne bo več tu, da bi ti odprla vrata in te objela. Pred časom mi je prijateljica pravila, da se bolezen, ko pride, pojavi bliskovito in nasilno pri ljudeh, ki niso nikoli bolehalo za ničemer. Natanko tako se mi je zgodilo: ko sem nekega jutra zalivala vrtnico, je nekdo hipoma ugasil luč. Ko bi me skoz ograjo, ki ločuje najine vrtove, ne opazila žena gospoda Razmana, bi bila ti zdaj zagotovo sirota. Sirota? Je to pravi izraz, če ti umre babica? Nisem čisto gotova. Najbrž so dedje in babice za nas tako postranskega pomena, da ne potrebujemo posebne besede, ki bi označevala njihovo izgubo. Po njih nismo ne sirote ne vdovci. Mimogrede jih puščamo ob strani tako naravno in raztreseno, kakor da bi izgubljali po poti dežnike.

Ko sem se prebudila v bolnici, se nisem spominjala popolnoma ničesar. Ob še zaprtih vekah me je prešinil občutek, da so mi zrasli dolgi in tanki brki, mačji brki. Ko sem odprla oči, pa sem ugotovila, da je šlo za dvojce plastičnih cevčic; poganjali sta mi

iz nosu in tekli vzdolž ustnic. Sami čudni stroji so me obkrožali. Čez nekaj dni sem bila premeščena v običajno sobo, kjer sta bili že dve drugi osebi. Tja me je neko popoldne prišel obiskat gospod Razman z ženo. "Živi ste," mi je rekel, "po zaslugi psa, ki je lajal kot nor."

Potem ko sem shodila, je vstopil v sobo mlad zdravnik, ki sem ga opazila že nekajkrat prej med vizitami. Vzel je stol in se usedel blizu postelje. "Ker nimate sorodnikov, ki bi skrbeli in odločali za vas," je rekel, "vam bom moral govoriti brez posrednikov in odkrito." Govoril je in med govorjenjem sem ga bolj opazovala, kot poslušala. Imel je ozke ustnice, in kot veš, meni niso bile nikdar všeč osebe z ozkimi ustnicami. Po njegovem je bilo moje zdravstveno stanje tako slabo, da mi ni dovoljevalo vrnitve domov. Naštel mi je imena dveh ali treh penzionov, kamor bi lahko šla živeti in kjer so ostarelim nudili tudi bolniško nego. Moral je razbrati nekaj z izraza na mojem obrazu, saj je nemudoma pristavil: "Nikar si ne predstavljajte stare hiralnice, zdaj je vse drugačno, sobe so svetle, vse naokrog je park, po katerem se boste lahko sprehajali." Tedaj sem mu rekla: "Doktor, poznate Eskime?" "Seveda jih poznam," je odvrnil med vstajanjem. "No vidite, jaz hočem umreti tako kot oni." In ker se je zdelo, da me ni razumel, sem dodala: "Raje telebnem z obrazom med bučke svojega vrta, ko da živim še eno leto, priklenjena na posteljo v sobi z belimi stenami." On je bil takrat že na vratih. Zlobno se je smehljaj. "Veliko jih tako pravi," je rekel, preden je izginil, "a zadnji hip se pritečejo vsi sem zdraviti in tresejo se kot šibe."

Tri dni potem sem podpisala smešen list, ki je potrjeval, da bi bila ob smrti odgovorna zanj jaz in izključno jaz. Izročila sem ga mladi sestri z majhno glavo in ogromnima zlatima uhanoma, zbrala sem v plastično vrečko tistih nekaj svojih drobnarij in se napotila do postajališča taksijev.

Brž ko me je Buck zagledal pri vhodu, je začel teči v krogu kot brez uma; da bi podčrtal svojo srečo, je lajal in za nameček potacal dve ali tri gredice. Tokrat nisem imela srca, da bi ga okregala. Ko se mi je približal s smrčkom, umazanim od zemlje, sem mu dejala: "Si videl, stari moj? Spet sva skupaj," in sem mu od zadaj počohala uhlje.

Naslednje dni nisem naredila bogve kaj. Po nesreči se mi levi del telesa ne odziva več na ukaz kot nekoč. Zelo počasna je postala predvsem roka. Na vse kriplje se trudim, da bi jo uporabljala pogostejše kakor drugo, ker me jezi, da bi zmagala ona. Na zapestje sem privezala roza pentljo, da bi se spomnila uporabljati levico namesto desnice vselej, ko moram kaj vzeti. Dokler nas telo uboga, se ne zavedamo, kako velik sovražnik lahko postane; izgubljeni smo, če mu le za trenutek prenehamo nasprotovati.

Ker je moja samostojnost okrnjena, sem za vsak primer izročila Walterjevi ženi kopijo ključev. Enkrat dnevno me pride obiskat in mi prinese vse potrebno.

Ko krožim od hiše do vrta, vztrajno mislim nate, prav obsedaš me. Večkrat sem prišla do telefona in dvignila slušalko z namenom, da ti pošljem telegram. Ko se mi je oglasila centrala, pa sem se vsakokrat premislila. Zvečer – praznina pred mano, tišina okrog mene – sem se zleknila na naslanjaču spraševala, kaj bi bilo bolje.

Seveda kaj bi bilo bolje zate, ne zame. Meni bi bilo brez dvoma lepše, če bi izdihnila s tabo ob strani. Prepričana sem, da bi nemudoma prekinila bivanje v Ameriki in se vrnila sem, ko bi te obvestila o svoji bolezni. In potem? Jaz bi mogoče živela še tri, štiri leta, morda na vozičku, morda poneumljena, in ti bi mi stregla iz dolžnosti. Posvečala bi se mi vdano, a s časom bi se vdanost spremenila v srd, sovraštvo. V sovraštvo, ker bi minevala leta in ti bi zapravljala svojo mladost; ker bi bumerang moje ljubezni prignal tvoje življenje v slepo ulico. Tako je v meni izbrneval glas, ki te ni hotel poklicati. A kakor hitro sem odločila, da ima prav, se je v mojih možganih brž pojavil nasproten glas. Spraševala sem se, kaj bi se zgodilo s teboj v trenutku, ko bi odprla vrata in bi namesto mene, Bucka ter najinega veselja našla prazno, že dolgo neobljudeno hišo? Ali obstaja kaj bolj strašnega od neuresničene vrnitve? Mar ne bi pomislila na nekakšno izdajstvo, nagajanje, če bi te telegram z novico o moji smrti dosegel tam? Ker si bila v zadnjih mesecih z mano nevljudna, sem te pač kaznovala z odhodom brez obvestila. To ne bi bil več bumerang, ampak žrelo. Mislim, da je skoraj nemogoče preživeti kaj takega. Kar bi bil moral reči ljubljeni osebi, ostane za zmeraj zakopano v tebi; ona je tam, pod zemljo, ne moreš je več pogledati v oči, je objeti, ji povedati tega, česar ji še nisi povedal.

Dnevi so minevali, ne da bi se odločila za karkoli. Potem, zjutraj, vrtničin nasvet. Napiši ji pismo, majhen dnevnik, da ji bo delal družbo še potem. In tako sem tu, v kuhinji. Z nekim tvojim starim zvezkom pred sabo obgrizujem pero kakor otrok, ki je v škrpicah zaradi naloge. Testament? Ne ravno, naj bo to raje nekaj, kar te bo spremljalo v letih, nekaj, kar boš lahko brala vsakič, ko me boš potrebovala ob sebi. Ne boj se, nočem ti pridigati, nočem te žalostiti, samo pokramljala bi malo s teboj tako intimno kakor nekoč, ko naju je družila vez, ki sva jo zadnja leta izgubili. Ker sem dolgo živela in pustila za sabo mnogo oseb, vem, da nas ne teži toliko odsotnost mrtvih, ampak to, kar je med nami in njimi ostalo neizrečeno.

Glej, jaz sem se znašla ob tebi kot mati že preletna, ko je ženska običajno samo babica. To nama je navrglo mnogo prednosti. Tebi zato, ker je babica mama vedno pozornejša in boljša z otrokom kot mama mama, meni pa zato, ker me je življenje spet potegnilo v svoj vrtnec z neverjetno močjo, namesto da bi se tačas poneumljala kakor moje vrstnice ob kanastah in gledaliških popoldnevih. Toda naenkrat se je nekaj prelomilo. Krivda ni bila ne moja ne tvoja, samo zakon narave je bil posredi.

Otroštvo in starost sta si podobna. Obakrat, čeprav iz različnih razlogov, je človek kar neboljen, ni še ali ni več soudeležen v dejavnem življenju. To mu omogoča, da živi z nekakšno odprto, neshematično občutljivostjo. Šele med puberteto se začenja izoblikovati okrog našega telesa neviden oklep. Izoblikuje se med puberteto in se nato debeli vsa zrela leta. Njegova rast spominja nekoliko na rast bisera: večja in globlja je rana, močnejši je oklep, ki ga obdaja. Toda s časom se začenja na najbolj izpostavljenih mestih guliti kakor ponošena obleka, pod površjem razkrije vezenino, ob rezkem sunku se nenadoma strga. Sprva se ničesar ne zaveš, prepričana si, da te oklep ovija še popolnoma, dokler se nekega dne zaradi čisto neumne stvari ne zjočeš

na lepem brez razloga kakor otrok.

Kadar torej pravim, da je med mano in tabo zazijal naravni prepad, mislim natanko to. Ko se je začenjal izoblikovati tvoj oklep, je bil moj že načet. Ti nisi prenašala mojih solz, jaz pa ne tvoje nenadne trdosrčnosti. Čeprav sem bila pripravljena na to, da boš v puberteti spremenila značaj, sem z veliko težavo prenašala uresničeno spremembo. Čez noč je stala pred mano nova oseba, s katero nisem več znala ravnati. Zvečer, v postelji, ko sem zbirala svoje misli, sem se radostila tega, kar se ti je dogajalo. Kdor preživi puberteto brez pretresov, ne bo nikoli popolnoma odrasel, sem si dopovedovala. Toda zjutraj, ko si mi zaloputnila vrata pred nosom – kakšna pobitost, kakšna želja, da bi se razjokala! Od nikoder mi ni uspelo črpati energije, da bi ti kljubovala. Če boš kdaj prišla do osemdesetih, boš razumela, da se človek tistih let počuti kakor listje konec septembra. Dnevna svetloba traja manj in drevo začenja srkati hranljive snovi. Iz debla vsrkava dušik, klorofil, proteine, z njimi pa odhajata tudi zelenje in prožnost. Če lebdiš tam gori v zraku, a veš, da za kratek čas. Bližnji listi padajo drug za drugim, opazuješ njihovo kolobarjenje in živiš v grozi, da bo zapihal veter. Zame si bila veter ti, tvoja prepirljiva pubertetniška vitalnost. Si se kdaj zavedala tega, draga? Obe sva živeli na istem drevesu, a vsaka v tako različnem letnem času.

Na misel mi prihaja dan tvojega odhoda, kako nervozni sva bili, kaj? Ti nisi hotela, da bi te pospremila na letališče, in ko sem te spomnila na kakšno stvar, si mi vselej odvrnila: "Saj grem v Ameriko vendar, ne v puščavo." Ko sem ti na pragu zakričala s hreščeče zoprnim glasom: "Pazi nase," si mi zabrusila v odgovor, ne da bi se obrnila: "Pazi na Bucka in vrtnico."

Veš, tedaj sem bila malce razočarana nad tvojim pozdravom. Sentimentalna starka v meni je pričakovala nekaj drugačnega, banalnjšega, morda poljub ali prisrčen stavek. Šele zvečer, ko nisem mogla zatisniti očesa in sem krožila v halji po prazni hiši, sem doumela, da paziti na Bucka in vrtnico pomeni negovati tisti del tebe, ki še vedno živi ob meni, srečni del tebe. Sprevidela sem, da ni bilo neobčutljivosti v tvojem rezkem ukazu, temveč skrajna napetost osebe, ki bo zdaj zdaj bruhnila v jok. To je bil oklep, ki sem ga prej omenila. Tvoj je še zmeraj tako tesen, da komaj dihaš. Se spominjaš, kaj sem ti pravila zadnje čase? Neizjokane solze ležejo na sree, postopoma ga prekrijejo s skorjo in ohromijo kakor siga, ki prekrije in ohromi kolesje pralnega stroja.

Vem, ob mojih iz kuhinjskega sveta pobranih primerjavah se prej namrdneš, kot posmeješ. Sprijazni se: vsakdo črpa navdih iz sveta, ki ga pozna najbolje.

Zdaj te moram pustiti. Buck vzdihuje in me opazuje s prosečimi očmi. Tudi v njem se kaže rednost narave. V vsakem letnem času zazna točno kakor švicarska ura, kdaj napoči trenutek obeda.

29. novembra

Včerajšnji veter je povzročil žrtev. Našla sem jo danes zjutraj med običajnim sprehodom po vrtu. Sam angel varuh mi je bržčas prišepnil, naj grem tja do konca, kjer je bil nekdanj kurnik, danes pa gnojišče, namesto da bi kakor ponavadi preprosto obhodila hišo. Ko sem stopala ob zidku, ki nas loči od Walterjevih, sem zapazila na tleh nekaj temnega. Gibalo se je v precej rednih presledkih, a ni mogel biti češarek. Ven sem šla brez naočnikov, zato sem opazila, da gre za mlado kosovko, šele ko sem bila prav nad njo. Skušala sem jo ujeti, pa bi si kmalu nalomila kolk. Vsakokrat ko sem jo imela skoraj v rokah, je poskočila naprej. Če bi bila mlajša, bi jo ulovila v manj kot sekundi, a zdaj sem za to prepočasna. Končno se mi je posvetilo: vzela sem ruto z glave in jo vrgla nanjo. Tako ovito sem jo naposled prinesla v hišo in jo namestila v staro škatlo za čevlje, ki sem jo oblažila s starimi cunjami in ji preluknjala pokrov. Ena od rež je bila dovolj velika, da je kosovka lahko pokukala z glavo na dan.

Zdaj ko pišem, je tu pred mano na mizi. Nisem je še nahranila, ker je preveč vznemirjena. Ko jo vidim tako vznemirjeno, se vznemirim še sama. Njene preplašene oči me spravljajo v zadrego. Ko bi se ta hip spustila na zemljo vila, ko bi se prikazala in me zaslepila s svojim sijem nekje med hladilnikom in kuhinjo, veš, kaj bi jo prosila? Prosila bi jo za Salomonov prstan, za tisti čarobni prevajalski prstan, prek katerega se lahko pogovarjaš z vsemi živalmi sveta. Tako bi lahko rekla kosovski: "Ne skrbi, mala moja, čeprav sem človek, sem polna najboljših namenov. Negovala te bom, hranila, in ko boš ozdravela, te bom pustila odleteti."

A vrniva se k nama. Včeraj sva se poslovili v kuhinji ob moji prozaični paraboli s palačinkami. Skoraj gotovo te je vznemirjalo. Kadar si mlad, misliš, da so za opisovanje velikih stvari potrebne še večje, visokodoneče besede. Malo preden si odpotovala, sem pod blazino našla pismo, v katerem si mi skušala pojasniti svoje nelagodje. Zdaj ko si daleč, ti lahko povem, da nisem razumela prav ničesar iz tistega pisma, seveda razen občutka nelagodja. Vse je bilo tako skrotovičeno, temačno. Jaz pa sem preprost človek. Doba, ki ji pripadam, je drugačna od tvoje: če je neka stvar bela, rečem, da je bela, če je črna, črna. Težave rešujem na podlagi vsakodnevnih izkušnje, stvari gledam takšne, kakršne so, ne pa takšnih, kakršne bi morale biti po mnenju koga drugega. Kakor hitro začnemo odmetavati balast, izločati, kar nam ne pripada, kar prihaja od zunaj, smo že na dobri poti. Večkrat imam vtis, da te branje zmede, namesto da bi ti pomagalo, da pušča okrog tebe črnino, kakor jo puščajo za sabo sipe med begom.

Preden si se odločila za odhod, si me postavila pred izbiro: ali grem za leto dni v tujino, si rekla, ali pa k psihoanalitiku. Trdo sem sem se odzvala, se spominjaš? Lahko greš proč tudi za tri leta, sem vzrojila, a k psihoanalitiku ne boš šla niti enkrat; tega ti ne bi dovolila, niti ko bi ga sama plačala. Ostrina mojega odziva te je presunila. S tem, da si mi predlagala psihoanalitika, si pač mislila, da mi predlagaš manjše zlo. Čeprav se nisi niti najmanj pritoževala, si najbrž sklepala, da sem prestara ali premalo

poučena, da bi lahko razumela te stvari. Pa se motiš. Še kot otrok sem slišala za Freuda. Eden od očetovih bratov, ki je bil zdravnik, je med študijem na Dunaju prišel že zelo zgodaj v stik z njegovimi teorijami. Navdušen je bil nad njimi, in vsakokrat ko je prišel na kosilo, je skušal dopovedati staršem, kako so učinkovite. "Nikoli me ne boš prepričal, da se bojim smrti, če sanjam, da jem špagete," je zagrmela tedaj moja mati. "Če sanjam špagete, pomeni samo eno stvar: da sem lačna." Nič ni zaleglo, ko ji je skušal stric razložiti, da je vzrok njene trme potlačitev in da je njena groza pred smrtjo nedvoumna, ker da špageti niso nič drugega kakor črvi in črvi so to, kar bomo nekoč vsi postali. Veš, kaj je storila tedaj moja mati? Utihnila je za trenutek, nato pa buhnila s svojim sopranskim glasom: "Kaj pa, če sanjam makarone?"

Toda tale otroška anekdota ne izčrpa mojih srečanj s psihoanalizo. Tvoja mama se je deset let zdravila pri nekem psihoanalitiku; do svoje smrti je hodila k njemu in tako sem lahko dan za dnem sledila – čeprav posredno – celotnemu poteku tega razmerja. Resnici na ljubo mi sprva ni zaupala ničesar. Pri teh stvareh velja, kakor veš, poklicna tajnost. Kar me je pa najprej in neprijetno presenetilo, je bil takojšen in popoln občutek odvisnosti. Komaj mesec zatem se je njeno življenje že vrtelo okrog tistega zmenka, tiste ure pogovora med njo in onim gospodom. Ljubosumje, boš rekla. Mogoče res, a to ni pglavitno; mnogo večjo tesnobo mi je vzbujal pogled na njeno ponovno suženjsko odvisnost: najprej od politike, zdaj pa od tistega gospoda. Ilaria ga je spoznala med zadnjim letom bivanja v Padovi. In prav v Padovo se je zdaj vračala vsak teden. Osupnila sem, ko me je seznanila s to svojo novo dejavnostjo. Rekla sem ji: "Misliš, da moraš nujno do tja dol, da najdeš dobrega zdravnika?"

Po eni strani sem se počutila olajšana, ko se je odločila za zdravljenje, da bi se izvlekla iz krize. Če je Ilaria sklenila vprašati koga za pomoč, je to vendarle korak naprej, sem si dopovedovala; ker pa sem poznala njeno krhkost, sem bila po drugi strani zaskrbljena nad izbiro osebe, ki se ji je zaupala. Vstopiti v glavo koga drugega je vedno nekaj skrajno delikatnega. Zato sem jo spraševala: "Kako si ga našla? Ti ga je kdo priporočil?" Ona pa je le skomigala z rameni v odgovor. "Kaj pa razumeš ti?" je z nadutim molkom odrezavo presekala stavek.

V Trstu je živela sicer sama v neki hiši, toda vsaj enkrat na teden nama je bilo v navadi, da sva se videli pri kosilu. Ob teh priložnostih so bili najini pogovori vse od začetka terapije namerno zelo površni. Govorili sva o vremenu, o tem, kaj se je dogodilo v mestu; če je bilo vreme lepo in se ni v mestu zgodilo nič, sva skoraj povsem molčali.

Že po njenem tretjem ali četrtem potovanju v Padovo pa sem opazila nekakšno spremembo. Namesto da bi obe slepomišili, je zdaj spraševala ona: hotela je vedeti vse o preteklosti, o meni, o njenem očetu, o naših odnosih. Ni bilo ljubezni v njenih vprašanjih, prej radovednost; ton je bil zasliševalski; vprašanje je ponovila večkrat in pri tem vztrajala na neznatnih podrobnostih, vsiljevala je dvome glede dogodkov, ki jih je sama doživela in se jih je zelo dobro spominjala; tedaj se mi je zdelo, da ne govorim s svojo hčerko, ampak s komisarjem, ki bi me na vsak način hotel prisiliti, naj

priznam zločin. Nekega dne sem ji naveličana dejala: "Ne ovinkari, samo povej mi, kam ciljaš." Ošinila me je z rahlo ironičnim pogledom, vzela vilice, trknila z njimi ob kozarec, in medtem ko je kozarec zazvenel, rekla: "Samo na nekaj. Hočem priti do končne postaje, zvedeti, kdaj in zakaj sta mi ti in tvoj mož prestrigla peruti."

Tisto je bilo zadnje kosilo, ko sem pristala na rafal vprašanji; že naslednji teden sem ji po telefonu sporočila, naj kar pride, a samo če bo med nama dialog, ne pa proces. Sem imela umazano vest? Seveda sem jo imela, z Ilario bi bili morali razpravljati o marsičem, toda razkriti tako delikatne stvari pod zasliševalskim pritiskom se mi je zdelo nepravilno in nezdruvo; ko bi se šla njene igre, ne bi bilo nikoli mogoče vzpostaviti novega odnosa med dvema odraslima osebama: jaz bi bila zanjo gotovo in za zmeraj samo krivec, ona pa žrtev.

Precej mesecev pozneje sem ponovno spregovorila z njo o terapiji. Takrat so seanse z zdravnikom trajale že po cele vikende, močno je shujšala in v njenem govorjenju je bilo nekaj blodnega, česar nisem pri njej še nikoli zazpazila. Pripovedovala sem ji o dedovem bratu, o njegovih prvih stikih s psihoanalizo in jo – meni nič, tebi nič – naposled vprašala: "Katere šole je tvoj analitik?" "Nobene," je odvrnila ona, "pravzaprav pripada šoli, ki jo je ustanovil on sam."

Od takrat dalje je moja običajna tesnoba prerasla v resnično in globoko skrb. Uspelo mi je zvedeti za zdravnikovo ime in po kratki raziskavi sem za nameček odkrila, da ni bil to nikakršen zdravnik. Upi o izboljšanju, za katero sem mislila, da ga bo terapija prinesla, so se mi na mah porušili. Da je bil brez diplome, se mi ni zdelo samo po sebi toliko sumljivo, bolj me je begala povezava tega dejstva z ugotavljanjem čedalje hujšega Ilarijinega stanja. Če bi bilo zdravljenje kaj vredno, sem sklepala, bi morala začetnemu poslabšanju slediti faza boljšega počutja; med dvomi in recidivami bi si moralo ozaveščenje počasi le utreti pot. Nasprotno pa se je Ilaria postopoma nehala zanimati za vse, kar jo je obdajalo. Minilo je že nekaj let, odkar je končala študij, delala ni ničesar, izneverila se je še tistim redkim prijateljem, ki jih je imela, in njena edina dejavnost je bila ta, da je kakor obseden entomolog opazovala vzgibe lastne notranjosti. Ves svet je krožil okrog tega, kar je sanjala ponoči, okrog stavka, ki sva ji ga jaz ali njen oče rekla pred dvajsetimi leti. Počutila sem se povsem nemočno ob takšnem razpadanju njenega življenja.

Šele čez tri poletja je za nekaj tednov poškilil žarek upanja. Malo po veliki noči sem ji predlagala skupno potovanje; namesto da bi idejo vnaprej odklonila, je Ilaria – na moje veliko začudenje – dvignila pogled s krožnika in dejala: "Kam pa bi lahko šli?" "Ne vem," sem odgovorila, "kamor hočeš, kamor nama pade na misel."

Tisto popoldne sva nestrpno pričakovali odprtja potovalnih agencij. Tedne in tedne sva jih prečesavali, iščoč nekaj, kar bi bilo nama všeč. Naposled sva izbrali Grčijo, Kreto in Santorini, za konec maja. Kar je bilo pred odhodom treba postoriti praktičnega, naju je zbližalo tako tovariško kot še nikoli prej. Ilario so obsedali kovčki, strah, da bi pozabila kaj bistvenega; da bi jo pomirila, sem ji kupila zvežčič: "Vpiši vanj vse potrebne stvari," sem ji rekla, "ko jih boš dala v kovček, jih boš sproti odključala."

Zvečer, ko sem se odpravljala spat, sem obžalovala, da nisem že prej pomislila na potovanje, da nisem poskusila zakrpati najinega odnosa na ta odlični način. V petek pred odhodom mi je Ilaria telefonirala s kovinskim glasom. Mislim, da je klicala iz kake kabine na poti. "V Padovo moram," je rekla, "vrnem se najkasneje v torek zvečer." "Je tako nujno?" sem jo vprašala, pa je že obesila slušalko.

Do naslednjega četrta nisem imela nobene druge vesti o njej. Ob dveh je zabrnal telefon, ton ji je neodločno nihal med trdim in obžalujočim: "Žal mi je," je rekla, "a ne pridem več v Grčijo." Čakala je, kako se bom odzvala; tudi jaz sem čakala. Čez kako sekundo sem odgovorila: "Tudi meni je zelo žal. Pa bom šla kljub temu." Zaslutila je moje razočaranje in se je skušala opravičiti. "Če odpotujem, bežim od same sebe," je zamrmrala.

Lahko si predstavljaš, kako klavrne so bile počitnice. Trudila sem se slediti vodnikom, zanimati se za pokrajino, arheologijo; v resnici sem mislila samo na tvojo mamo, na to, kam hodi njeno življenje.

Ilaria, sem si pravila, je podobna kmetovalcu, ki je posadil vrt, videl pokukati prve rastlinice in se zdaj boji, da jim bo kaj škodovalo. Da bi jih zaščitil pred težavami, kupi zato lepo, proti dežju in vetru odporno plastično cerado in jo razgrne čeznje; da bi odvrnil od njih črve in listne uši, jih poškropi z obilno količino insekticida. Dela brez prestanka, ponoči in podnevi ni trenutka, da ne bi mislil na vrt in kako bi ga obranil. Potem, nekega jutra, ko dvigne cerado, jih najde grdo presenečen vse popolnoma segnite, mrtve. Ko bi jih pustil rasti svobodno, bi nekatere sicer prav tako usahnile, toda ostale bi preživele. Ob njegovih sadikah bi pognale druge, zasejane z vetrom in žuželkami; nekatere bi postale plevel in bi jih izrul, druge bi se morda razcvetele v rože, ki bi razveseljevale enoličnost vrta s svojimi barvami. Razumeš? Tako gredo stvari, radodarnosti je treba v življenju: obdelovati svoj majčkeni značaj, ne da bi videli nič od tega, kar nas obkroža, pomeni dihati mrliško.

Vsiljujoč razumu pretirano togost, je Ilaria udušila v sebi glas srca. Po toliko razpravah z njo sem se celo sama bala izgovarjati to besedo. Nekoč, ko je bila še najstnica, sem ji rekla: srce je središče duha. Naslednje jutro sem našla na mizi v kuhinji slovar, odprt pri besedi duh. Oznaka je bila podčrtana z rdečim svinčnikom: neprijeten vonj.

Danes nas srce pri priči spomni na nekaj naivnega. Ko sem bila mlada, smo ga še lahko omenjali brez zadrege, zdaj pa nihče več ne uporablja tega izraza. Redkokdaj ga navajamo in še takrat le v zvezi z njegovim slabim delovanjem: ne gre nam za srce v celoti, ampak samo za koronarno ishemijo, za rahlo bolečino v predvoru; toda o njem, o dejstvu, da je središče duha, nobene besede več. Velikokrat sem se spraševala po vzrokih tega ostrakizma. "Kdor srcu zaupa, je nespameten," je često pravil Avgust, navajajoč sveto pismo. Le zakaj bi bil nespameten? Morda ker je srce podobno zgorevalni komori? Ker je tam notri tema, tema in ogenj? Kolikor je razum moderen, toliko je srce antično. Ponavadi mislimo: komur je pri srcu srce, ta je blizu živalskemu svetu, nenadzorovanemu, komur pa je pri srcu razum, ta je blizu najbolj vzvišenim

mislim. In če ne bi bilo tako, če bi bilo res prav nasprotno? Če bi življenje hiral zaradi pretirane racionalnosti?

Ko sem se vračala iz Grčije, sem običajno preživela del jutra ob kapitanskem mostu. Všeč mi je bilo škiliti noter, gledati radar in vse tiste zamotane naprave, ki so pravile, kam smo namenjeni. Tam sem nekega dne med opazovanjem različnih, v zraku nihajočih anten pomislila, da je človek vedno bolj podoben radijskemu sprejemniku, ki ga je moč naravnati le na eno frekvenco. Nekako tako, kakor se dogaja s tistimi sprejemniki, ki jih dobiš zastoj v pralnih praških: čeprav so na skali označene vse postaje, lahko ujameš s premikanjem ugaševala v resnici kvečjemu le eno ali dve, vse druge brnijo še naprej nerazločno po zraku. Vtis imam, da učinkuje pretirana uporaba razuma bolj ali manj podobno: zaznati nam uspe komaj omejen del stvarnosti, ki nas obdaja. In v tem delu pogosto kraljuje zmeda, ker je poln besed, in besede nas največkrat pripeljejo naokrog, namesto da bi nas pripeljale v kak širši prostor.

Dojemanje zahteva tišino. Tega nisem vedela, ko sem bila mlada. To vem zdaj, ko krožim po tihi in samotni hiši kakor riba v kristalni vazi. Tako je, kakor da bi čistila umazan pod z metlo ali z mokro krpo: če pometaš, se velik del prahu dvigne v zrak in poleže nato na bližnje stvari; če pa uporabiš mokro krpo, ostane pod bleščeč in gladek. Tišina je kakor mokra krpa: trajno odstrani kalnost prahu. Razum je jetnik besed, če mu pripada kak ritem, potem je to neurejeni ritem misli; srce pa diha, od vseh organov je edini, ki bije, in to bitje mu omogoča, da stopa v sozvočje z več bitji. Bolj zaradi raztresenosti kot drugega se kdaj pa kdaj dogodi, da pustim vse popoldne vključen televizor; čeprav ga ne gledam, me njegov hrup zasleduje po sobah, da sem zvečer veliko bolj živčna kot ponavadi in le s težavo zaspim, ko ležem. Nenehni hrup, ropot je nekakšno mamilo; ko se mu privadimo, nikakor ne moremo brez njega.

Nočem seči predaleč, zdaj ne. Strani, ki sem jih danes napisala, so podobne torti, narejeni iz različnih, spremešanih receptov: nekaj mandeljnov in skute, rozin in ruma, savojskega in marcipana, čokolade in jagod, skratka, eden tistih tvojih strašnih zvarkov, ki sem jih morala nekaj okusiti in ki si jih imenovala nouvelle cuisine. Laganja? Morda. Ko bi te strani prebral filozof, bi se najbrž ne mogel zadržati: vse bi podčrtal z rdečim svinčnikom kakor stara učiteljica. "Neskladno," bi zapisal, "mimo naslova, dialektično nevzdržno."

Kaj šele, ko bi prišle psihologu v roke! Celo razpravo bi lahko napletel o propadlem odnosu z mojo hčerko, o vsem, kar potlačim. A četudi sem kaj potlačila, mar je to zdaj pomembno? Imela sem hčerko in sem jo izgubila. Umrla je, ker se je zaletela z avtomobilom: istega dne sem ji razkrila, da oče, ki ga je krivila za toliko nadlog, ni njen pravi oče. Pred sabo vidim filmski trak tistega dne, le da je pribit na zidu, namesto da bi se vrtel na projektorju. Sosledje kadrov poznam na pamet, od vsakega kadra sleherni detajl. Nič mi ne uhaja, vse je v meni, v mojih mislih utripa, ko sem budna, ko spim. Utripalo bo tudi po moji smrti.

Kosovka se je prebudila. Iz reže pokuka v rednih presledkih in odločno zapivka.

Zdi se, kakor da bi pravila: "Lačna sem, daj mi jesti, kaj čakaš?" Vstala sem, odprla hladilnik, pogledala, ali je v njem kaj primernege zanjo. Ker ni bilo ničesar, sem telefonirala gospodu Walterju in ga vprašala, ali ima kaj črvov. Med vrtenjem številčnice sem ji rekla: "Blagor tebi, mala, ki si se izlegla iz jajca in si po prvem poletu pozabila na obraz svojih staršev."

Prevedel in spremno opombo napisal **Miran Košuta**

Susanna Tamaro, pravnukinja italijanskega pisatelja Itala Sveva, je rojena v Trstu leta 1957. Po diplomi na Eksperimentalnem filmskem centru v Rimu je nekaj časa pripravljala znanstvene dokumentacije za televizijo. Zdaj živi kot svobodna književnica v Rimu in blizu Orvieto.

Na pisateljsko pot je Susanna Tamaro stopila leta 1989, ko ji je beneška založba Marsilio objavila prvi roman *La testa fra le nuvole* (Glava v oblakih). Delo motivno in tematsko oplajajo avtobiografske izkušnje iz pisateljiceinega otroštva. Širši bralski, prevodni in kritični odmev je Tamarova dosegla leta 1991 z zbirko krajših proz *Per voce sola* (*Za solo glas*). Tudi protagonisti te knjige so večinoma otroci: deklica, ki jo krušni starši trpinčijo, siromašna ciganka Vesna, ki se zaljubi v svojega rablja; mladenič, ki ga starši odklanjajo tako dolgo, dokler ne postane še sam do njih nasilen ... Zbirka, ki je izšla prav tako pri Marsiliju, je avtorici prinesla literarno nagrado "Capri" in je bila prevedena v številne jezike. Krajši odlomek dela je Jolka Milič poslovenila za zbornik Vilenica leta 1991, ko se je pisateljica udeležila omenjenega srečanja. Stilistično namenoma jasne, preproste izpovedi o mučnih, problematičnih družinskih odnosih v knjigi *Za solo glas* so očarale tudi tako zahtevne bralce, kot so bili Natalia Ginzburg, Giovanni Giudici in Federico Fellini; le-ta je izjavil v časopisu Repubblica, da so to "avtentično napisane, zastrašujoče pripovedi, ki sodijo v samo bližino Dickensa in Oliverja Twista". V pisanju za otroke se je Tamarova neposredno preskusila leta 1992 s pravljiico *Cuore di ciccia* (Srčkani debelušček), ki jo je izdala založba Mondadori.

Najnovejši roman Susanne Tamaro *Va' dove ti porta il cuore* (Pojdi, kamor te nese srce) je diderotevsko romantični portret babice Olge, ki v dnevniško izpisani duhovni oporoki svetuje oddaljeni vnukinji, naj prisluhne v življenju edinole klicu čustev. Knjiga, ki jo je pred nekaj meseci natisnila založba Baldini & Castoldi, je postala s skoraj polmilijonsko naklado letošnja največja italijanska leposlovna uspešnica.